

RÁKOSI JENŐ
A MAGYARSÁGÉRT

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis u. 6/B.

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-59-2

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

Tartalom

Egy szó többiek elé.....	5
A magyar glóbusz. (1882.)	6
A nemzeti nyelv.	9
A nyelv kultusza.	16
A purizmus. (1894.)	24
Nemzetiségi kérdésünk.	31
Hazafiság és művészet. (1896.)	36
A szabad sajtó 50. születésnapján.	42
Költészet.	48
Gyermekirodalom. (1891.).....	51
Modern versek. (1898.).....	56
Magyar zene.	65
A magyar író.....	71
A dráma szabályairól. (1898.).....	77
Bánk bán.	82
Madách. (1883.).....	91
Arany János.	97
Gyulai Pál.	106
Greguss Ágost.	111
Salamon Ferenc. (1892.)	114
Erkel Elek. (1893 június 11.).....	119
Versek és versírók. 1893 június 17.	124

Munkácsy Mihály.....	127
Az Isten-ember.	131
Szigeti József.....	138
Tamássi József. 1892 szeptember 8.....	141
Lukácsy Sándor.....	144
Csatai Zsófi.	152
Klárné Angyal Ilka. (1892.)	154
Ifjúkori emlékeimből.	157
A mi diáktanyánk. 1891 május 31.....	159
Komócsy József.....	163
Legkedvesebb könyveim.	166
Német városok. (1898.)	169
Lenau.	179
Oberammergau.	185
Banquo szelleme.	204
Shylock Párisban. (1890 január 11.)	212
Coquelin.	218
Homér.	228
Arisztofanesz. 1912 ápr. 20.....	235
A kéoszi csalogány.	244
Szokratesz.	254

Egy szó többiek elé.

Az újságíró az bizony olyan, mint egy könnyelmű, délceg, gondtalan *Don Juan*: szeretkezve csatangol rendetlen muzsájával keresztül-kasul az élet berkein és szórván szerelmét, egyre hagyogatja el e szerelem gyümölcseit... Azután egy napon jön az *Élet kiadótársaság* (mint a számonkérő *Végzet*) és összeszedi az elhagyott porontyokat, kimosdatja, ki is fésüli, sorakoztatja glédába és helyet kér nekik, sajnos ott, ahol aki helyet kér, mérlegre is tétetik és megméretik...

Állják-e ezek a legények a megméretést, nem tudom. (A kiadók lelke rajta.) Látom, hogy sorakoztatásukban se rend, se rendszer, se kronológia, se semmi. Legfőljebb egy kis tárgyi rokonság azok közt, akik mint egy csoportba verődve, csoportban követik az előző csoportot. De mind lármás, jókedvű, őszinte, Istenben bízó kamasz. Mondjam-e, hogy szeretetreméltó? Nekem az. Mert nem hazug egy se, nem bántja a másét egy se, szereti a világot és ami csak van benne, mind és mind szeretné, ha más is szeretné. Hitvallása valamennyinek - felekezeti különbség nélkül -, ami a bűnös apjoké: a *magyarság*, amelyért élni-halni kell s amelyért élni-halni érdemes.

Balatonföldvár, 1914 július 23.-án.

Rákosi Jenő.

A magyar glóbusz.

(1882.)

Olvasóim azt kérdezik: mi az? Az egy bécsi találmány s magyarul annyit jelent, hogy "az úrhatnám magyar". A magyar, aki nem fér meg a bőrében. A magyar, akinek szűk a világ. A magyar, aki, ereje még nem levén arra, hogy meghódítsa magának a földgömböt, legalább csináltat magának törvényhozásilag "magyar glóbuszt". Persze arról volt csak annak idején szó, hogy a magyar iskolák használatára szánt papiros-pépglóbuszok - magyar felírásokkal készíttessenek. Ez épp oly természetes volt, mint az, hogy ezért a német roppantul megharagudott, mivel hogy azelőtt a glóbusz is csak németül járta nálunk. A németek tehát, minthogy egyebet sem tehettek azzal a szesszel nevettek német-világszerte rajtunk, hogy mi úrhatnám hóbertunkban már az egész glóbuszt Magyarországgal akarjuk telepingálni. Annyival könnyebben nevetettek, mert hiszen számunkra csakúgy ők liferálják most a magyar glóbuszt, mint liferálták annak előtte a németet. Övék a haszon és a nevetés, mienk csak a glóbusz. Régen németül, most magyarul verik egy kicsit a fejünkbe és egy kicsit a fejünkhöz.

De nem olyan nagy oktondiság az, amilyenek a németek kitalálták. Hiszen csak uralkodásról van szó, arról, hogy hány emberen uralkodik a magyar. És ha az "ember" szót nem filantropikus értelmében vesszük, (némelyek már-már a macskát is, de a majmot bizonyosan e fogalom alá veszik,) hanem határokat vonva a két király: az indulat és az ítélet birodalma közt, csak azokról beszélünk, akik az

utóbbinak polgárai: lélekben, tudásban, ízlésben művelt elemei az emberiségnek, akik felett uralkodni nem a pallos jogával, hanem a szellem hatalmával lehet csak: akkor, nos akkor a magyar glóbusznak nem is olyan nagy híja lesz. Ki csak ama részei esnek a föld kerekének, amelyeken az európai műveltség ízlése nem parancsol.

Négy fő iránya van a világnak: kelet, nyugat, dél és észak. Négy hódítót küldök én ki most innen a Duna völgyéből: egyet, aki megbűvöli a szemeket; egyet, aki megbűvöli a füleket; egyet, aki megbűvöli a szíveket; egyet, aki bűbájával veszi meg az egész embert és kelet, nyugat, dél és észak fogja hirdetni a magyar dicsőséget. És kell-e több ennél ahhoz, hogy egy ideális magyar glóbusz gyönyörét élvezzük itthon mi szegény magyarok?

Amely nép az emberiség művelődésében, a rettentő küzdelemben a tökéletesedés felé e tökéletesedésnek négy fő csúcsát érinti, amely nép négy hőroszt ad egy század szellemi harcának hőskölteményébe; amely nép a nagyság mértékét négy alakban betölti teljesen: az a nép, ha kicsi, ha nagy, az elsők közt ragyog, részese a jelen legfőbb dicsőségének, biztos zálogával bír egy reményteljes jövőnek, tényezőivel a nagyságnak. Abban a népben a kor nyavalyái tehetnek rombolást, az anyag ereszthet belőle vért, egy brutális ellenség ideig-óraig rátaposhat, de életéhez nem fér semmi hatalom. Annak a népnek tehetsége, teremtő ereje adja meg a jogot a helyre, melyet elfoglal a glóbuszon. Arra a népre szüksége van a világnak, mert nála nélkül jelene kisebb volna, mint amekkora.

Ha a magyart a mult század német törekvései képesek lettek volna kiirtani, akkor a jelen század megfosztatott volna dicsősége egy részétől, attól a résztől, amely Európában fénnel most borítja a magyar nevet...

Mondjunk hát himnuszt annak, aki közeleg a távol nyugatról, kit mesés híre előz meg útján, kit ünnep fogad, ünnep kísér, ahova bemén és ahonnan távozik, aki egyetlen most a világon minden élőtársa között: mondjunk himnuszt Munkácsinak, aki ecsetével a szemet bővöli, ahogy százévek óta nem bővölte senki.

Hódítva járja ő be a világot s a magyar glóbusznak hódít művészetével.

Mondjunk másodszor dalt az ősz mesternek, akit Európa "királynak" tisztel, ha oda ül ama tökéletlen hangszerhez, hogy csodát tegyen rajta és uralkodjék a megbájolt füleken: ünnepeljük az ősz mestert, aki az imént tette lábát a honi földre e szókkal: "Érzem, érzem, sehol sem vagyok otthon, csak itt." Mondjunk dalt a dalosnak, mondjunk dalt Liszt Ferencnek, aki hódít amerre jár, hódít a magyar glóbusznak.

És mondjunk mesét arról, aki már Európának meséli faja történetét, népe erényeit, hibáit, szokásait, reményeit, bánatát; mondjunk mesét arról, aki zsenijével kitört a gátaikon, melyek a mi nyelvünk és az idegen nyelvek közt fennállnak, kinek ajkáról patakzik az elbeszélés ezüst folyama és bejárja határainkon túl az idegen határokat, szeretet, érdeklődés, figyelem és bámulat tárgya; ékes szavú hírnök a magyarról, értékes szószóló, kedves barát

a családokban; hódító harcos megvető és gőgös, rágalmas és cudar ellenségek ellen; becsülethozó kiküldöttje a magyar szellemnek, amely tagadóit százfelé elnémítja s helyet nyer idegen szívekben, idegen családok tűzhelyén, mint a legkülönb idegen mérkőző fele: mondjunk mesét Jókai Mórról, ki hódít tisztelőket, hívőket, rajongókat a magyar glóbusz dicsőségére.

De halkan beszéljünk a negyedikről, aki dalos, mint bárki, akinek halhatatlanságot adott a lant, aki mély, mint a görög bölcs, szerény, mint a nagyság és igaz, mint Arany.

A másik három zsenije egyesül a negyediknek fölséges harmóniájában, harmonikus nyugalmaiban.

Ilyen a magyar glóbusz! Milyen vajjon a bécsi?

A nemzeti nyelv.

Ma az egész vonalon a nyelvért, vagy legalább a magyar nyelv jegyében folyik a harc és a küzdelem. Az iskolában hathatósabban ápolják a nemzeti nyelvet és irodalmat. Számos irodalmi társulat és kör alakul ebből a célból. A kultúregyesületek a nemzeti nyelv terjesztéséről egyre növekedő eredménnyel iparkodnak gondoskodni.

Azt szokták mondani, hogy az Isten azzal különböztette meg az embert az állattól, hogy földísztette a nyelv adományával. Ez, azt gondolom, nem szabatos megkülönböztetés. Az Isten csak hangot adott, a levegőn

élő minden állatnak, az emberi állatnak is. Az állat a hangot kiformálta nyelvvé. Aki megfigyelte az állatokat, tudja, hogy azoknak is van nyelvük, de a nyelv kifejező tehetsége igen korlátolt. Csak jeleket tudnak egymásnak adni, tudják néha egymást gyönyörködtetni hangjuk modulációival s meg tudják értetni érzéseiket s ösztöneiket.

Az ember azonban az ajándékba nyert hangját odáig fejlesztette, hogy nemcsak mindezt kifejezni és megérteni tudja, hanem ki tud fejezni fogalmakat és gondolatokat is, és ez tette őt a világ urává. Világos ebből, hogy az Isten temérdek ajándéka közt a nyelv a legbecsesebb. Ezzel és csak ezzel tette az emberre nézve lehetővé, hogy iparkodhassék ő hozzá hasonlatosnak lenni.

Ha már most az egész emberiségnek legfontosabb tulajdonsága a nyelv képessége, úgy világos, hogy az emberiség tagjaira: a nemzetekre nézve is áll, hogy legdrágább kincsek a nyelvük.

Az egyén legdrágább kincse az élete. Minthogy pedig a nemzet a nyelvében él, világos, hogy a nemzet élete a nemzet nyelve. Vele él, vele hal, nála nélkül megszűnt lenni, megszűnt egyéni életet élni és fölveszi annak a nemzetnek egyéniségét, amelynek fölvette a nyelvét.

A nyelv keletkezését alig lehet másképpen képzelni, minthogy egy csoport ember, mely tán törzssé verődött össze, a maga körében érzései és benyomásai ösztönére, a természettől nyert hangból tagolt hangokat alkotott és ezeket lassan, hosszú századok, sőt évezredek alatt

kifejlesztették az egymást követő nemzedékek azzá, amit ma művelt nyelvnek nevezünk.

Semmi sem világosabb annál, minthogy ebben a munkájukban őket érzékeik, ösztöneik, érzésük, hajlandóságuk, ízlésük és gondolkozásuk vezette. Ebből pedig következik az, hogy természetesen tehát a nyelv hű képe, mása, következménye, alkotása és kifejezése valamely nemzet ösztöneinek, hajlamainak, érzéseinek, ízlésének, gondolkozásának, azaz egész egyéniségének és jellemének. Bizonyos tehát kettő: 1. hogy amely nemzet elvesztette a nyelvét, az lassan-lassan kivetkőzik a saját ösztöneiből, a saját érzéseiből, saját ízléséből, a saját gondolkozásából; 2. hogy az egyén, aki nyelvileg gyermekkorától kezdve beleolvad egy nemzetbe, az benne növekedvén e nyelvben, nyelvével együtt felveszi a nemzet egész karakterét is. Mert minden fogalmát, minden vágyát, minden gondolatát, minden ízlését a nyelv segítségével kelti agyvelejében életre, melyben tehát egy nemzeti lelki és értelmi élet keletkezik.

Itt kell megemlítenem azt, hogy mily kegyetlen veszedelem rejlik abban a fonák divatban, mely fájdalom, annyira el van terjedve nálunk, hogy gyermekeinket már zsenge korukban iparkodunk idegen nyelvekre tanítani. Innen van az, hogy a pór nép minden tanulás és útbaigazítás nélkül klasszikus tisztaságában tudja megőrizni a nemzeti nyelvet s a nyelvtudomány kénytelen hozzája iskolába járni, hogy törvényeit megállapíthassa, míg viszont a műveltebb osztályok ajkán, noha grammatikát és szintaxist tanulnak az iskolában, megromlik a nemzeti nyelv. És innen van, hogy mentül

feljebb megyünk a társadalom rétegein, annál romlottabb és tökéletlenebb nyelvtudást találunk, úgy, hogy elmondhatjuk, hogy a magyar nyelv tökéletlenül tudása egyenes arányban van a mentül több idegen nyelv tudásával.

Irtóztató vétek és kárhozat, hogy a magyar családokban éppen a leányokat oktatják idegen bonneok és nevelőnők, noha éppen a magyar nyelv a világon a leggyönyörűbben hangzik minden nyelvek között női ajkáról, éppen az egész világon a magyar nők azok, akik a legpongyolábbul és leghanyagabbul beszélnek a saját nyelvüket. Nálunk a legnagyobb műveltségnek tartják az idegen nyelv tudását. Franciaországban, Németországban a legnagyobb s legtűrhetetlenebb műveletlenségnek a nemzeti nyelv pongyolaságát vagy tökéletlenségét tartják. Az angolra nézve, mely tudvalevőleg a legbüszkébb, a legönérzetesebb s leghatalmasabb nemzet, ez a kérdés egyáltalán nem is létezik, mert az angol egyáltalán nem tanul és egyáltalán nem beszél még a külföldön sem idegen nyelvet.

Igaz, mi számban és hatalomban kisebbek vagyunk és a gyakorlati élet erősebb kényszert gyakorol mireánk, mint az angolra, németre és franciára. De ez ellen van egy nagy erősségem! A tudományok, úgy az elvontak, mint a modern, gyakorlati tudományok ismerete sokkal fontosabbak és abszolúte fontosabbak egy nemzetre nézve, mint a nyelvek tudása.

Kapunk-e mi magyarok úgy a tudományokon, mint a nyelveken? Minden anya, aki szeret azzal kérkedni, hogy

a fia meg a leánya már ír és beszél németül és kitűnően ejti ki a franciát, méltatlankodó bosszúsággal beszél a zsúron arról, hogy az oktondi professzor az ő drága fiacskáját elbuktatta a haszontalan latinból, a számár fizikából és a fölösleges magyar nyelvtanból, mert hiszen magyarul a Zsuzsi szobaleány is, bár kissé parasztosan, de jól tud, bár soha hírét sem hallotta a grammatikának. A Zsuzsi szobaleány jól tud magyarul, a kisasszonykája ellenben nem tud jól.

De ez csak egy kis kirándulás elkeseredésem tág mezejére. Mert az angol hatalmát nem az gyarapította meg, számát nem az sokasította meg, hogy megtanult minden tagja két-három nyelvet a magáén kívül, hanem az, hogy a magáét kiművelte, hozzá ragaszkodott, azon művelte a tudományt és irodalmat rendületlen hittel és ebből nyert nemzeti ereje csodás terjeszkedő és hódító hatalommal ruházta fel, intenzív gazdálkodást folytatott a maga nyelvével, mi külterjes gazdálkodást folytatunk idegen nyelvek segítségével.

De visszatérek kirándulásomból tárgyamhoz és fölteszem a következő kérdést: hol kell a nyelvben a nemzeti jellemet és jellemalkotó erőt keresni? Kétségkívül nem a nyelv anyagában, vagyis a szavakban. A nyelv anyagába jellemző momentumok csak az érzékek által jutnak, de ezek nem nemzeti sajátságok, csak egyszerű érzékelések, hangfestések, vagy szóbeli megérzések. Például a villám villan, ami épp úgy kifejezi az elektromosság elsülését a felhőkben, mint a német Blitz és blitzen. A dörög az égzengést szinte utánozza, mint a maga fogalmát a dübörög, berreg, susog, stb. a német Donner, zischen, a

francia tonnerre és chuchoter stb. De ezek egyikében sincsen semmi, amit nemzeti momentumnak mondhatnánk. Hiszen ha teszem a kenyeret kunyar-nak vagy konyar-nak hívnók, az éppen olyan magyar volna, mint a kenyér, mert igazság szerint ebben a szóban, mint száz másban semmi sincsen, ami megmondaná, hogy miért hívjuk mi kenyérnek azt, amit a latin panis-nak mond. A szókincse tehát fontos és érdekes, inkább azonban esetleges anyaga egy nyelvnek, nem benne kell a nemzeti momentumot keresnünk. Hiszen van arra is példa, hogy egy-egy nemzet teljesen kicseréli a szókincsét és még sem változik meg maga s megmarad annak, ami volt. Ilyen nemzet vagy inkább törzs van Afrika nyugati partján, egy vad nép, amely a maga szókincsét teljesen kicserélte a jövevény kereskedő angol nép szókincsével, de azért a saját nyelvén angol embernek érthetetlenül beszél. Ilyen még, hogy messzebbre ne menjünk az oláh, amely régi szókincsét szintén odaadta az V. évszázadi rusztikus latin nyelv szókincseért cserébe, de azért nem lett latin nép maga s nyelve sem lett latin nyelv. A magyar nyelv is temérdek idegen elemet olvasztott fel magába, az angol éppenséggel három-négy nyelv anyagát szedte föl magába - majdnem egyenlő arányban - mégis egyetlen, eredeti és nemzeti. A nyelv nemzeti jellemét alkatában, strukturájában, szerves részében kell keresnünk, amelyben megszűnik az esetleg és a logika s az agyvelő rendszeressége lép előtérbe. A nyelve anyagát úton-útfélen fölszedi az ember, a nyelve szerkezetét ellenben megalkotja. Megalkotja külső behatások alatt is, minő a klíma, amely ilyen vagy amolyan életmódra kényszeríti vagy csábítja: terméketlenségével munkára, pazar termésével henye életre; nomád, pásztor vagy házépítő

földművességre, vadászatra, halászatra és így tovább. Az életmódja szerint lesz közlékeny vagy hallgató, büszke vagy alázatos, kalandos vagy békeszerető, gondtalan vagy takarékos, találékony vagy lusta eszű s így tovább. Mert másnak fejlődik az, aki az örökös nyár égővén tölti életét, másnak, aki hideg zónákban lakik és ismét másnak, aki fölött forró nyár és jégfogú tél váltakozik. Másnak, akit termékeny föld táplál, másnak, aki csak legelővel rendelkezik barmok számára és megint másnak, aki sovány talajból alig tud valami táplálékot kicsikarni s vízre kénytelen bocsátkozni, mint halász, vagy fenevadakra kell vadászni, hogy meleg ruhára tegyen szert. És valamint egyénisége, elsőbbségi ügyességei, azután lelki diszpozíciói eképpen az adott életviszonyai szerint fejlődnek ki, azonképpen azután kezdetben néhány hangból, néhány szóból álló nyelvanyagának uralkodó lelkiülete szerint fejleszti ki a belső szerkezetét: kapcsolásait, kötéseit s mindazt, amit az ember alkotóerejétől vagy képességétől a nyelv nyer. Egy-egy ilyen embercsoport tehát testi-lelki életével szoros összefüggésben alkotja meg a szerszámát, a lakását, a ruházatát, mind ennek díszítését és ezzel párhuzamosan a nyelvét. Ha elsokasodik és állami szervezetet is tud magának adni, akkor nemzetté lesz és amit megtart abból, amit kezdettől fogva maga alkotott, az neki nemzeti sajátsága, mondjuk: nemzeti civilizációja.

A nyelv kultusza.

Vannak nemzetek, melyek mindenféleből szeretnek egyet-mást mutatni s amelyeknek e szerint igen gazdag nemzeti civilizációjuk van. A modern élet az árú, a gondolat, a művészi és ember-anyag nagy forgalmával, tömeges kicserélésével ráteszi pusztító kezét kivált a fejlődésnek kezdőbb állomásán lévő nemzeti eredetiségekre, de viszont jobban meg is becsüli, ami kiválóbbat produkál egy-egy idegen nemzet! Hiszen nem látjuk-e például napjainkban a kínai és japáni civilizáció betörését az európai civilizációba kivált a művészet és ipar terén? Még nem sokan vették észre csak azt is, hogy a mi szecessziós irányunk anyja a japán művészet. A nemzeti egyéniség a maga külsőségeiben, ruházatban, szerszámban, a mindennapi élet eszközeiben, építkezésben, szokásban, díszítésben mind jobban-jobban elvész és elkeveredik s a keverék általános lesz. A magyar úri öltözködés már itthon is csak parádé, de mint huszáregyenruha tartja magát a külföldön is és a zsinórozást egyszer-egyszer fölkapta a párisi divat is. Ez olyan, mint mikor egy-egy szavunkat átveszi a francia nyelv, pl. ezt a szót, hogy: kocsi. Ki kell azonban mondanunk, hogy egy-egy kialakult nemzeti nyelv, minthogy benne egész történelmi érzés és gondolat világa a nemzetnek nyert kifejezést, nem egyéb mint élő és szerves képe magának a nemzetnek: gondolkozásának, alkotásainak, filozófiájának, politikai észjárásának és egész jellemének. Ez a mély értelme van annak, hogy nyelvében él a nemzet.

Mert egy nép, melyet az idők viszontagságai megfosztottak mindentől, amit keletkezése óta létrehozott,

vagy gonosz körülmények megakadályoztak mindannak a létrehozásában, amire különben képes lett volna: ez a nemzet, ha különben képes volt megőrizni önalkotta nyelvét: kedvezőbb időkben újra diadalra juttathatja önalkotta nyelvét; diadalra juttathatja nemzeti karakterét és újra megalkothatja nemzeti civilizációját. Ennek egyetlen biztos és csalhatatlan útja pedig nem más, mint a nyelve kultusza.

Koncentrálni kell nemzeti nevelését a nyelvére. Minden agyvelőt a saját nyelvével kell impregnálnia, hogy a nemzet beszélő szervei minden idegen nyelv használatára tökéletlenekké váljanak: nemcsak beszélni, de gondolkodni is kizárólag anyanyelvén tanuljon, hogy e nyelv törvényei szerint gondolkozzék és minden más nyelven fogalmazott gondolat neki idegen és tökéletlen legyen. Ez úton lesz nemzetivé a tudomány, az ízlés, a művészet, az inspiráció és az emberi alkotás minden tényezője.

Ez - a nyelv egy nemzet kezében - az az épületkő maradék, amelyből a művész meg tudja konstruálni az egész épületet: a nemzet kizárólag a nyelvből meg tudja konstruálni, helyre tudja állítani civilizációja nemzeti stílusát.

Mindezeket elgondolván, megalakul elmémbe az a sejtésem, hogy micsoda ránk, magyarokra a nyelvünk. Sokat hallunk a nemzeti génuszról, de sehol sem találjuk megfejtését e fogalomnak. Nos a nemzeti génusz inkarnációja a nemzeti nyelv. A magyar nemzeti génusz a magyar nyelv, elannyira, hogy a mi nemzeti génuszunk

jobban, elevenen munkál abban az idegen bevándorolt házaspár gyermekében, aki kizárólag a magyar nyelvben nőtt emberré, mint abban az ősi családból eredt magyar úrban, aki idegen nyelveken szedte magába műveltségét.

A nemzeti nyelv által él a nép, mint a keresztség indelebilis karaktere által a keresztények egy lelki közösségben: nemzeti kötelékben, érzései, vágyai, eszméi és öntudata egységességében.

A legtisztább, legeredetibb, leglogikusabb és legérdekesebb nyelv Európában a magyar. Mindezt szerkezetére és törvényeire nézve értem. Hozzátehetem, hogy nyilván eredetére nézve is a legrégibb. Az összes európai nyelvek közelebbi vagy távolabbi atyafiságban vannak egymással. Közös eredetük kimutatható. Egy sincs azonban köztük, mely szerkezetében oly egységes és kizárólagos volna, mint a magyar.

A legegyszerűbb eszközökkel éri el a legfőbb célokat, amelyeket a nyelv szolgál. És ha elemezzük, elemei közt ugyanazokat a jellemző tulajdonságokat, sajátosságokat és törvényeket találjuk, melyeket magában a magyar emberben és környezetében.

Mindnyájan látunk olasz, francia és német falvakat. Ismerjük az olasz házépítést sok zege-zugával, sarkával, csücskével, grádicsával, mely már a régi római világból származott le. Már akkor a ház elül tangó volt, belül tetigi, a hátulja tactum. Ugy változott, csavarodott mint az igéje mikor hajlítják. Igaz, hogy a klíma szükségének megfelelő, de ez csak az adott helyzet, abba építi bele az olasz a

karakterét. Művészetnek az építészetben is átvette a római ember a görögöt, lakóházat a maga képére, nyelve törvényei szerint alkotott magának.

És ki nem ismeri a gót stílust és az ónémet házépítést, a maga tornyocskáival, fülkéivel, erkélyeivel, kiugrásaival, beszögelléseivel, ducaival és százféle tagoltságaival! És ki ne tudná, hogy a német és franciának két nagy mestere épp úgy beszél, mint ahogy épít, ide-oda szökő hangsúllyal, elnyalt s elharapott szótagokkal, a magánhangzók kétségbeejtő variációival, a mássalhangzók hihetetlen elköszörülésével, úgy hogy ezeket a nyelveket jóformán kétszer kell megtanulni: egyszer írásból, egyszer hallás szerint. Mind a két nyelv cifrázatai megvannak a két nyelv történelmi ruházatán is; megvan a nyelv karaktere magán az emberen is: a francia éneklő deklamációja, pózos viselkedése; a német nehézkessége és pátosza nyelvéből ered. Ezeken a nyelveken nem lehet másképpen beszélni és kell hozzá épp úgy mint az olaszhoz, gesztikulálni, szinte hadonázni, sőt arcokat vágni.

Jól jellemzi nemcsak az embert, de a nyelvet is a két ember, aki csikorgó tél idején bemenekül a csárdába.

A német belöki az ajtót s végigugrálva a szobán, kezét-lábát dobálva hajtogatja: Szapperlott, kalt, kalt, kalt! A magyar belép, megáll, körülnéz, végigsimítja bajuszát és szól: Jó idő van!

Mert nézzenek meg egy magyar parasztot, a maga nyugalmával, mélyen ülő, lesből nyugodtan néző két szemével, csendes mozdulataival, szinte minden gesztus

nélkül; egyszerű ruhájával, amely sem színben, sem formában nem kérkedik; kivált a bő gatya szépen rakott ráncaival, amely szemérmesen elrejtí az ember formáit és erejét egyaránt: olyan nyugodt, plasztikus, világos, vonzó jelenség, minőt a világ parasztjai közt nem találunk. Azután kevészavú, tagolt, lassú, értelmes beszéde! És eszejárásának egyszerű, logikus volta.

És nézzék meg a magyar falut: egy házsor vagy két sor ház szembe, vagy négy sor, kettő keresztbe, kettő hosszat, vagy a falu és város nagysága szerint nyolc-tíz vagy több parallel sor, de mind egyenes, hogy végig lehet rajta látni, csak kényszerűségből kanyarodik meg valamely akadálytól.

És nézzék meg a magyar paraszt házát: az utcára a lakórész, hozzáróva a kert felül a gazdasági rész, az istálló is, egy végben hosszat, legvégül tán a tyúkök vagy a kutya vacka.

És nézzék meg a magyar nyelvet hozzá, amely nem cifrázza magát hangsúlyokkal, épp oly kevésbé, mint az ember beszédét gesztikulációval; hanem mint ahogy a lakóházrész elől van, azután hozzárovódnak a más célokra szükséges részek - megüti az első szót és sorakoztatja méltóságos tempóban a többi. És nem kever egymáshoz nem illő magánhangzókat, hanem vonzatja hangtörvénye szerint a felhangúakat felhangúval, az alhangúakat az alhangúval. És a mássalhangzókat keletkezési helyük szerint szereti egymásután glédában látni és ha idegen szót vesz át, amelyben egymásután sorrendben olyan mássalhangzó van, melyek közül az első a torokban, a

második a nyelv hegyén, a harmadik a szájpadról körül születik, akkor inkább összecseréli a betűket, hogy úgy következzenek egymásután a szájban, ahogy a szájüregben keletkeznek és a kolerából a nép csinált korelát s a paraszt szívesebben mondja, hogy Králi, mintsem azt, hogy Klári, az utóbbiból még inkább Kalárit csinál.

És ha egymáshoz viszonyba hozza a szókat, hogy gondolatokat termeljen, egyszerű ragozással teszi, nem töri át a szót, hogy *ich mag*-ból *ich möcht*-et csináljon, hanem elül eresztí a szót magát - mint ahogy az utcára kiépíti a háza lakórészét, - azután hozzátoldja a ragot, mint a házához a mellékhelyiségeket és végigragoz és a legjelentéktelenebb viszonylatot is raggal fejezi ki, mint ahogy házához odaragasztja a tyúkólat, a kutyavackot vagy a kis faragószínt a gazda.

Az alpesi német is egy föld alá visz mindent, de nem egymásutánban, hanem egymás mellé, egymás közé és egymás fölé is, hogy az ember nem tudja, a gyermekeire nyit-e rá egy-egy ajtón vagy a borjas tehenére.

A magyar ember falujának és lakóházának nyílt egyenes, egy vonalban egymáshoz rótt képe van, meg nyílt, egyenes világosan tagolt nyelvében.

E nyelv nyugodt, méltóságos, ünnepies strukturájában megvan a magyar paraszt megfontolt, önérzetes jelleme, egész megjelenése. A magyar paraszt nem beszél énekelve, nem deklamál, csak a koldusa reszketteti a szót és cifrázza a mondókáját, hadd legyen ajakán a nyelv is

nyomorék és szájalomraméltó, mint maga a koldus. A magyar ember nem gesztikulál, nem szeleskedik, épp úgy, mint ahogy szavát nem hangsúlyozza, vagyis nem szótagra vet súlyt, csak értelmi hangsúlyt a szóra, amely mondatában fontos.

És e magyar nyelv szerint kell kifejlődni a magyar színművészetnek, a magyar színpadi pátosznak és az egész előadó stílusnak. A magyar szónoklati remek a Deák Ferencé. Az ő beszédeinek egyszerű, természetes szerkezete, gyönyörű nyugalma, bölcs világossága és okoskodásának remek nyíltsága, egyenessége és realitása felel meg a magyar nyelv szellemének. A magyar zeneművészet csak a kísérletek állomásán van még. Addig ne is álmodjunk nagyobb föllendülésről, amíg a magyar nyelv teljes tudásával impregnált elme és lélek nem hoz magával megfelelő zenei talentumot.

A magyar szobrászat, festészet, építészet, keresi még önmagát. Amíg e téren küzdő művészeink külföldre járnak, mielőtt a magyar nyelvben és benyomásaiban megtökéletesedtek volna - csak külsőségben, díszítésben s mellékességekben fogják magyarságukat fitogtatni. Íróink, szépíróink nem tudnak szabatosan magyarul, azért lesznek oly könnyen rabjává minden erősebb, külföldi írói talentumnak. Megrészegegnék Zolán, az olasz veristákon és norvég ködével borított Ibszenen, mert már 15 éves korukban elszakadtak a magyar irodalom hagyományaitól, a vele való belső viszonytól, mielőtt még magyarságuk elérte volna pubertársát, ilyen korban liaisont kötöttek már idegen irodalmi hölgyekkel, mielőtt örök frigyre léptek

volna a magyar múzsával s mielőtt elvégezhette volna elméjükön fölavató művét páratlan nyelvünk csodaereje.

Tudjuk, hogy nagy civilizációk gőgös katonái lenézik és szívesen becsmérlik a magyar nyelvet. Szegények, nem tudják miről beszélnek.

Most folyik egy 5-6000 év előtti civilizáció romjainak kiásása. A nyugati szerencsés nemzetek tudósai izgalmas mohósággal és emberfölötti türelemmel iparkodnak titkait megfejteni. Ma még csak odáig jutottak, hogy két táborra oszolva azon villonganak, hogy a 6000 évvel ezelőtt mint egy nagy civilizáció eszköze virágzott szumír nyelv rokona, őse volt-e vagy sem a magyar nyelvnek. Egyikök kimondta, hogy a tudományt meg sem lehet fejteni a magyar nyelv tanulmányozása nélkül.

Ha a németnek sikerült volna, amire annyi erőt pazarolt, a magyar nyelvet a föld színéről kiirtani - ma tudósai lámpával keresnék maradványait, tán üvegházakat állítanának tenyésztésére, hogy legyen eszközük behatolni oly eltemetett világokba, amelyek megelőzték a biblikus időt, ahova a maguk nyelvével eljutni nem tudnak.

De azért vagyunk mi itt, azért hirdetjük az ígét, hogy a világnak ez a kincse, a magyar nyelv soha ki ne vesszen. Istennek e gyönyörű ajándéka örökké éljen, a magyar fajnak e remek alkotása Isten és a magyar nemzet dicsőségére éljen és szolgálja az emberi faj dicső és nagy érdekeit.

A purizmus.

(1894.)

"Anonymus" aláírással egy jó emberemtől cikket kaptam erről a kérdésről, amely az idegen helyesírást védelmezi az én helyesírással szemben. Tisztelt barátunk azt mondja szerényen a bevezetésében, hogy ő nem jártas a tollforgatásnak csupán mechanikai részében (vagy mekhanikai?) teszi hozzá zárójelben.

Eddig két idegen szót hozott forgalomba: "Anonymus" az egyik, "mechanikai" a másik. Az egyiket latin helyesírással írja, a másikat vegyesen latinnal és magyarral. Én mind a kettőt magyarral írtam volna: *anonymusznak* és *mekánikainak* és se nem ch-val, se kh-val. Mért legyenek én külön és kegyeletesebb a franciánál, amely azt írja: *mécanique*.

De ez a kis példa is azt bizonyítja, hogy az ellentábor voltaképpen nem ellentábor, mert éppen úgy ír, mint én, csak kevesebb bátorsággal, kevesebb következetességgel, tudósnak akarván, de nem tudván lenni, mert a szükség parancsol s kényszeríti arra, hogy felállított elve ellen vétsen lépten-nyomon. Barátom cikkelyében erre nézve még a következő idegen szókat találom ekképpen írva: vindikalok, korrekt, kozmopolitizmustól. Miért nem vindicálok, korrekt és kosmopolitismus? Vagy ha már kozmopolitizmus és korrekt, akkor miért nem anonimusz? Mert hisz tudva van, hogy az elsőbbikben a latin s-t magyar s-nek, az anonimuszban pedig sz-nek ejtjük.

A kérdés az: miért írunk voltaképpen? A felelet pedig ez: Mert nem lehet mindent előszóval elmondani. Mi célja van tehát az írásnak? Helyettesíteni az előszót.

Lehet-e ehhez képest más a feladata, mint hogy az előszót híven helyettesítse, vagyis hogy azokat a hangokat rögzítse meg, amelyeket a fül hall az ajakról? Nyilván nem lehet. További kérdés: Ha egy idegen nyelv szavait kell megrögzítenünk, mily eljárást követünk? Mást-e, mint hogy a magunk beszédebeli hangjegyekkel rögzítjük annak a szónak hangképét? Azt hiszem, nem mást. Mert különben mást olvasunk belőle ki. Olyan dolog, mintha kútágas helyett csizmahúzó rajzolnánk le. Senki sem fogja a kútágast belőle kinézni. Minek hívják a britt drámaírókat? Világos, hogy Sékszpirnek. Aki tudja, erről is ráismer; aki pedig nem tudja, bolonddá van téve, ha ráköjtük a Sakszpejäre nevet, csupán azért, mert azok számára, akik angolul olvasnak, a betűk értékéhez képest Shakespearenek kell ezt a hangképet lepingálni, hogy Sékszpir jöjjön ki belőle.

Világos előttem az, hogy akik e kérdésről vitatkozunk, nem értjük jól egymást. Erről meggyőző Anonimusz úr cikkelye is. Ő azt hiszi, hogy az is megtörténhetik, hogy az a magyar, aki az én írásomból a Sékszpirt ismeri, ha azután meglátja valahol leírva Shakespearet, azt fogja hinni, hogy ez két személyiség. És azt kérdi tőlem: nem mulatságos ez?

Nem uram, ez nem mulatságos. Ennek egyáltalán nincsen jelentősége. Ez az ember magyar ember, minden körülmények közt tudta jól a britt költő nevét és ha

valakinek megírta, az is jól jutott a költő nevének birtokába. Ha meglátja valahol a Shakespeare nevet, abból, ami róla mondva van, ráismerhet az emberére is és megtudja azt is, hogy miképpen írják ezt a nevet az angolok. Ebben semmi mulatságos dolgot nem látok. Az pedig, hogy ne gondoljam azt, hogy jómagunkkal tehetetlenek vagyunk és szánkba kellene rágni a szót, mint a kisgyermeknek a falatot és hogy a kultúra (miért nem cultura?) mind tágabb körökben és intenzívebben (miért nem intensivebben?) terjed köztünk és lépést tart vele a nyelvismeret is, ezt én vigasztalásnak el nem fogadhatom, komolynak meg még kevésbé.

Magyarországon beszélünk össze-vissza magyarul, szerbül, oláhul, tótul, horvátul, németül. Hány nyelvet tanuljunk még hozzá, hogy minden idegen szót - csak az európai nyelveket is! - helyesen tudjuk leírni s az idegen helyesírásból helyesen tudjuk elolvasni?

A kultúra és a nyelvismeret sohasem terjedhet odáig, hogy bármely nemzet nagy tömege mást ismerjen, mással éljen, mint a maga kultúrájának közvetítő eszközeivel. Tudhat Magyarországon négy millió ember németül, egy millió franciául, százezer angolul, százezer olaszul, ezer spanyolul, ötszáz dánul, de senki sincs, aki ezt mind valamennyit tudja, tehát egyik vagy másik esetben minden olvasót, az ország összes millióit kisegítem, ha az én helyesírási metódusom szerint adom ajakára az ismeretlen, vagyis - mert idegen betűértékkel leírt - tehát reá nézve olvashatatlan szót.

És még ez is: mindazok közül, akik magyarul írni és olvasni tudnak, hányan vannak - legalább is 50%, aki magyarul sem tud korrektül és hibátlanul írni. Mily haszonnal írom én le ezeknek az idegen helyesírású szót? Hiszen a hírlapok - írástudó emberek munkája is tele vannak helytelenül írott idegen szókkal. A legképtelenebb helyesírási hibákkal van forgalomban nálunk egész tömege az idegen szóknak. Nem is említve, hogy a legcifrább kiejtése dívik szerinszerte, egy-egy szóról kétféle is s az igazi még sincsen közte.

Egy komoly ellenvetést lehetne felhozni ellenem s ez az, hogy külföldön is a napi forgalom neveit idegen helyesírással írják. Ez igaz. Egy francia színlapot tudok, azon ott áll ez a szó János. A francia újság azt írja Munkácsy; az első francia színpad hősnője Reichenberg k. a. A Figaró azt írja a Neue Freie Presse után: Herr von Hegedus (ű-je nincs). Ez mind igaz, de van egy nagy különbség a dologban. Ez az, hogy míg mi nagy képpel keressük grammatikában és lekszikonban, hogy hogyan kell kiejteni egy-egy idegen szót vagy nevet, addig a franciára nézve nem létezik idegen szó vagy név, az mind e neveket franciának nézi és veszi és a színlapról azt olvassa, hogy Zsanosz, az újságból azt, hogy Mönkakszy, hősnőjét Résambér k. a.-nak hívja, a Figaróból pedig a mi képviselőink nevét így olvassa ki, hogy Er von Ézsdüsz.

Ha ön, tisztelt olvasóm, vagy ellenfelem, egy francia embert megkérdez az iránt, hogy miképpen írják ők az idegen szókat, akkor a francia elbámul és azt mondja: Idegen szó? Mi az? A francia nyelvben nincsen idegen szó. A francia ember tehát mindent a maga betűinek értéke